

ODNOS SLOBODE POJEDINCA I DRŽAVE KAO GARANTA PRAVNOG SISTEMA: HEGEL VS. ŠMIT

LAZAR TRIFUNOVIĆ
Filozofski fakultet,
Univerzitet u Novom Sadu
lazartrifunovic02@gmail.com

UVOD

Kada govorimo o pravu danas, pre svega, mislimo na pravni sistem određene države iza koga ona stoji, koga donosi i menja po unapred propisanoj i strogo definisanoj proceduri (i na isti način ga menja). Ona se tu javlja ne samo kao izvor već i kao garant sopstvenog pravnog poretka, a to može da garantuje zahvaljujući monopolu na upotrebu fizičke sile koji poseduje. Tu silu ona uvek može upotrebiti kao represivni metod gonjenja prema svojim „neposlušnim građanima” koji se ogreše o važeći pravni poredak. Ako je reč o demokratskoj državi (mislimo na uobičajen moderan pojam demokratske države, pod kojim se obično podrazumeva predstavljачki parlamentarizam, vladavina institucija i zakona), onda je ta upotreba pod strogom kontrolom institucija po čijem nalogu se ona sprovodi. Tu je glavna pretpostavka od koje se polazi da ti isti organi rade u opštem interesu, dakle u interesu svih građana države, pa čak i onih građana nad kojima se takva represija sprovodi. Takvo pozitivno, optimističko gledanje na državno-pravno ustrojstvo karakteristično je za koncepte koji su bliski hegelovskoj ideji shvatanja države. Po njima, država je otelovljenje opšte umne volje svih njenih građana, i to, šire posmatrano, ne samo trenutno egzistirajućih već i svih prethodnih generacija, kao povesni rezultat neprekidnog razvoja državno-pravnog shvatanja koji se vidi kao istorijsko osvajanje slobode. Ta sloboda jeste individualna, ali se ona tek u državi, kao organizovanom kolektivitetu, ostvaruje na jednom višem nivou. Ta mogućnost umnog prenošenja volje na višu instancu ima korene još u Kantovom shvatanju, kada on, govoreći o tome da um svaku maksimu volje kao opštezakonodavne povezuje sa svakom drugom voljom te sa svakom radnjom prema sebi, ističe da to um ne čini radi neke buduće praktične pobude ili koristi, nego iz ideje dostojanstva umnog bića koje se ne pokorava nijednom drugom zakonu doli onome koji u isto vreme sebi

postavlja.¹ Ako se ograničimo na konzervativno tumačenje Hegelove filozofije, onda to umno prenošenje u modernim državama možemo vezati za predstavničke organe koji čine most između vlasti i naroda. I taj most Hegel ne vidi kao prosto posredovanje između dve suprotstavljene instance, već kao neku vrstu dijalektičkog prelaza i uzajamnog uticaja, pa tako:

„... staleško predstavništvo naroda, ograničeno samo na savetodavno sudelovanje, kod njega ima određenje, da u njemu dode do egzistencije javna svest kao empirijska opštost pogleda i misli mnogih; staleži su organ posredovanja između volje i naroda, oni sudeluju samo kod zakonodavstva; putem javnosti njihovih rasprava širi se momenat opšteg znanja.”²

Sušтина takvog shvatanja sastoji se u tome da je Hegel zapravo parlamentarizam video kao sredstvo obrazovanja, ne kao neku instituciju koja treba da premošćuje neke nepomirljive suprotnosti, već da, u duhu njegovog shvatanja dijalektike, razvija opštu volju u pravcu istine koja se javlja na nekom višem nivou.

Kao antipod tom hegelovskom shvatanju države, i uopšte njegovom shvatanju čoveka kao bića koje u sebi nosi ogromne potencijale za napredak, stoji druga paradigma koja je izrasla na tradiciji Hobsova [Thomas Hobbes] viđenja čoveka koji je izražen poznatim stavom da je „čovek čoveku vuk”, kao i koncept države koji je na tome stavu izrastao, a koji u svojoj suštini ima obuzdavanje čovekovih egoističkih strasti koje u svom nesputanom ispoljavanju vode ka destrukciji i samouništenju. Moderniju verziju takvoga shvatanja nalazimo kod Karla Šmita [Carla Schmitta]. On odbacuje bilo kakvu „umnu državu slobode”, a kao jedini izvor prava vidi vlast koja silom nameće poredak zakona ne bi li sprečila opšte uništenje u uzajamnoj borbi. Taj sistem zakona, pre nego pravo, vidi kao skup odluka koji država nameće pojedincu, pa možemo reći da:

„... prednost koju Šmit konceptualno daje izuzetku u odnosu na pravilo, odluci u odnosu na normu, neprijatelju u odnosu na prijatelja, sve je tu u cilju formulisanja jedne sveobuhvatne teorije političkog i pravnog, koje je sušta suprotnost svakoj teoriji koja nastoji da svet kao

1 Up. Kant, Imanuel [Immanuel], *Zasnivanje metafizike morala*, prev. Popović, Nikola M., Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1988., str. 81–82.

2 Navedeno prema: Samardžić, Slobodan (ur.), *Norma i odluka: Karl Šmit i njegovi kritičari*, Filip Višnjić, Beograd, 2001., str. 181.

svoj predmet obuhvati poopštivim pojmovima i da stvarnost u mnoštvu njenih pojedinosti podvede pod univerzalne kategorije.”³

On pravni poredak ne vidi kao „otelovljenu opštu volju”, već naprosto kao odluku koja se nameće od strane posednika moći sile i koja nema nikakvu višu istinu ili svrhu od te sile same, koja se jedino i manifestuje upravo u tome da se može ta odluka nametnuti drugima. Naravno da tu onda nema govora o bilo kakvoj slobodi pojedinca u odnosu na državu i njeno pravo jer tu zapravo svaki podanik postaje pasivni primalac tuđih naloga u vidu zahteva i ograničavanja.

Pojedinac kao nosilac prava

Kad želimo da razmatramo autonomiju pojedinca u odnosu na državni pravni sistem, moramo najpre poći od pitanja gde vidimo prvi izvor prava. Ako pođemo od ideje da se on nalazi u ljudskom moralu i njegovoj dobronamernoj težnji k društvenosti, pravo ćemo shvatiti na jedan način, a na sasvim drugi ako njegov izvor vidimo u težnji vlastodršca da nametne svoju volju. Najpre ćemo poći od prve hipoteze pa ćemo pravo onda, u njenom duhu, blisko povezati sa etikom. Ako hoćemo tako gledati na stvari, onda bismo neki oblik prava mogli da nađemo i u primitivnim društvima. Iako ona nisu imala neki razvijen sistem pravnih normi i zakona, ona su ipak sadržala određena pravila svog načina funkcionisanja, koja neki vide kao blisko povezane sa etikom. Tako se, u duhu optimističke antropologije, osnov prava vidi u izvornoj sposobnosti čoveka za razlikovanje dobra i zla. Suprotna koncepcija bi, verovatno, taj osnov pre videla u čovekovom strahu i težnji ka sigurnosti. Hegel, van svake sumnje, prvi izvor prava vidi u pojedincu, kao izraz njegove slobode, ali ta ista sloboda, po tom shvatanju, tek u državi dobija svoj puni smisao, kako u smislu vremenskog izvođenja, isto tako i u logičkom smislu. Osnov te slobode najpre se vidi u pravu pojedinca na privatnu svojinu:

„[L]ice ima pravo da svoju volju stavi u svaku stvar, koja je time moja, dobija moju volju kao svoju supstancijalnu svrhu budući da ona nema takve u sebi samoj kao svoje određenje i dušu – apsolutno pravo ljudi na prisvajanje stvari.”⁴

3 Samardžić, Slobodan, „Predgovor”, u: Samardžić, Slobodan (ur.), *Norma i odluka: Karl Šmit i njegovi kritičari*, Filip Višnjić, Beograd, 2001., str. 11.

4 Hegel, Georg Wilhelm Friedrich, *Osnovne crte filozofije prava*, prev. Grlić, Danko, Veselin Masleša, Sarajevo, 1964., str. X.

To pravo na prisvajanje jeste izraz slobode pojedinca, ali se u njemu, isto tako, vidi klica moguće neslobode. To moguće ograničenje manifestuje se u narastajućoj ekonomskoj nejednakosti koja se legitimise tim pravom na prisvajanje. Legitimisući određeni način prisvajanja, država faktički prihvata određenu ideološku matricu koju stavlja u temelj pravnog poretka. Tako se veoma udaljava od shvatanja prava kao „opšte volje”, a svoje podanike dovodi u neravnopravan položaj, pa su tako, u međusobnim odnosima, prodavač i kupac robe gde je

„... jedina moć koja ih spaja i dovodi u odnos njihova sebičnost, njihove posebne koristi, njihovi privatni interesi.”⁵

Tako se, što je paradoksalno, hegelovsko shvatanje opasno približava Šmitu i njegovom politički obojenom pravnom konceptu. On, naime, nije imao mnogo iluzija u pogledu moralnih kapaciteta čoveka i mogućnosti da se iz slobode njihovog ispoljavanja indukuje pravo. Ono što čovek jedino želi, po tome, jeste sigurnost i bezbednost, a kao izvor i nosilac prava ovde se javlja samo onaj ko to može da pruži. Tu onda nema govora o nekoj individualnoj slobodi jer se pojedinac samo pokorava (ne nužno svesno) nosiocima moći, a sve to u duhu shvatanja da je čak i loš zakon bolji nego anarhija.

Država kao izvor prava

Kada je reč o Hegelovoj koncepciji, nekada se čini da bi odgovor na pitanje: „Da li izvor prava treba tražiti u pojedincu ili državi?”, odnosno: „Da li u njegovom izvođenju treba početi odozdo ili odozgo?”, zavisi od toga iz kog ugla to posmatramo. U svakom slučaju, sve te suprotnosti su u dijalektičkom odnosu, ali se ipak čini da on implicitno daje prednost državi jer, ma koliko polazilo od slobode pojedinca, ono tek u državi doživljava svoju punu afirmaciju:

„Konkretna osoba, koja je po sebi svrha kao posebna, kao celina potreba i pomešanosti prirodne nužnosti i proizvoljnosti, jedan je princip građanskog društva, ali posebna osoba, kao bitno u vezi sa drugom takvom posebnosti, tako da je svaka posredovana s pomoću druge i ujedno naprosto samo s oblikom općenitosti, drugim principom, čini važećim i zadovoljava.”⁶

Država formalno oličava prava i slobodu pojedinca, ali oni tako postaju bezlični i udaljeni od tih istih pojedinaca koji ih stvaraju. Hegel verovatno ne

5 Marx, Karl, *Das Kapital. Kritik der politischen Ökonomie*, Dietz Verlag, Berlin, 1902., str. 99.

6 Hegel, *Osnovne crte filozofije prava*, str. 165.

bi imao nikakav problem sa prigovorima takve vrste jer je većinu pripadnika društva video kao neprosvećenu masu, koja kao takva niti ne može u potpunosti da izrazi svoju slobodu, pa je onda potreban vladar da ih kultiviše, ali on to ne bi trebalo da čini samostalno i svojeglavo, već treba da je sa tom istom masom u nekoj vrsti posredovanja, koje Hegel vidi u raznim institutima i mehanizmima:

„[K]neževska vlast sadrži tri momenta u sebi, općenitost ustava i zakona, savetovanje kao odnos posebnoga spram općega i momenat poslednje odluke kao samoodređenja u koje se sve ostalo vraća i odakle uzima početak zbiljnosti.”⁷

Upravo taj zadnji momenat (poslednje odluke) jeste ono što je najspornije jer, i pored svih tih mehanizama posredovanja i svih „ostvarivanja zadobijenih sloboda na višem nivou”, ipak je onaj koji vrši vlast taj koji donosi poslednju odluku, ali tu treba imati u vidu da su interesi pojedinaca u društvu veoma različiti, pa, kakva god odluka da se donese, ona će uvek više odgovarati nekima od njih nego drugima. Tako možemo doći do zaključka da je

„... formalizam pravne jednakosti samo okvir u kojem se odvija slobodna konkurencija i štite interesi vladajuće klase.”⁸

Tako ono što je Hegel zamislio kao pravnu državu postaje samo forma jer je

„...ona pored opšte pravne jednakosti, država vladajuće manjine.”⁹

Karl Šmit izbegava bilo kakve mehanizme posredovanja. „Poslednju odluku” vidi samo kao akt pojedinca kojim on nameće svoju volju. Ta odluka svakako jeste u interesu pojedinca koji tu odluku donosi, odnosno grupacije koju on reprezentuje. Šmit nema nikakvih iluzija u vezi toga niti pokušava da to na bilo koji način prikrije. Svaka pravna odluka, svako postavljanje nekog jurističkog sistema jeste odraz nečijeg interesa, dok je, sa druge strane, protivan interesu nekog drugog. Glavna borba vodi se upravo oko toga ko ima snagu i moć da svoje interese nametne kao „državno pravo”. Treba naglasiti da Šmit upravo odluci

7 Isto, str. 223.

8 Basta, Danilo N., *Pravo pod okriljem utopije: Ernst Bloh i tradicija prirodnog prava*, Rad, Beograd, 1988., str. 112.

9 Isto.

daje izuzetnu važnost jer „odluka je od suštinske, egzistencijalne važnosti, za državu, dok je norma uvek izvedena”.¹⁰

Prema tome, izbegava se bilo kakva poopštivost zakona jer „nije zakon pravo, tj. nije samo zakon pravo, već je pravo pre svega odluka, a ona može da ima i formu mere i zapovesti”.¹¹

Tako se potpuno demistifikuje hegelovsko shvatanje poslednje odluke kao otelotvorenje opšte umnosti i svodi se na borbu za monopol nad upotrebom fizičke sile. Kao pogodan primer koji bi mogao to da objasni može poslužiti Rimski imperij, odnosno odnos imperatora i pretorijanske garde. Garda je od nečega što je trebalo da pomaže vladaru da vrši vlast i sprovodi pravo postalo nešto što je faktički imalo pravu vlast u pojedinim periodima, ali, po Šmitu, čak je i takav silom nametnuti poredak bolji od nekakvih ideala čovečanstva koje postaje „svesno samo sebe”¹² jer tako nešto može voditi samo u totalni kaos i bezvlašće. Idealističke koncepcije ponekad pokazuju svojevrsno licemerje jer, sa jedne strane, propagiraju slobodu, a sa druge strane, imaju ideje poput Fichteove [Johann Gottlieb Fichte] po kojoj „nepokornu prirodu treba da potčinjava ‘pritudni gospodar’, a država treba da postane ‘fabrika vaspitanja’”.¹³

Samo se ovde postavlja pitanje ko treba da bude taj „pritudni gospodar” i u kom pravcu treba da ide to vaspitanje. Hegel bi verovatno na to rekao da je svaka vlast „povesno otelotvorenje slobode” i koja, kao takva, postavlja pravni sistem koji je u opštem interesu:

„[D]jelatnost volje da ukine protivrečja subjektiviteta i objektiviteta, pa da svoje svrhe prevede iz onog određenja u ovo i da u objektivitetu ujedno ostane kod sebe, jest izvan formalnog načina svesti, u kojem je objektivitet samo neposredna zbilja, bitni razvoj supstancijalnog sadržaja ideje, razvoj u kojem pojam ideju, koja je pre svega apstraktna, određuje kao totalitet njenog sistema, koji je totalitet, kao ono supstancijalno, nezavistan od protivrečja prosto subjektivne svrhe i njezina realiziranja, isti u obje forme.”¹⁴

Akcent u toj dijalektičkoj igri jeste upravo u kultivisanju pojedinca od strane društva, odnosno države, ali, po Hegelu, kao što društvo utiče na pojedinca, tako isto i pojedinac utiče na državu. Sve se to sintetiše u nešto što bi se moglo nazvati opštom voljom koja se iskazuje, između ostalog, i u pravnom sistemu.

10 Navedeno prema: Samardžić (ur.), *Norma i odluka*, str. 20.

11 Isto, str. 13.

12 Isto, str. 114.

13 Isto, str. 117.

14 Hegel, *Osnovne crte filozofije prava*, str. 47.

On, po tome, nije nešto što je podaniku silom nametnuto protiv njegove volje, već naprotiv: to je njegova volja sama koja je kultivisana i uobličena te, kao takva, ponovo se vraća njemu kao pravna norma čiji cilj nije da vrši neku represiju nad njim, već da ga oblikuje i ograničava za njegovo vlastito dobro.

Ideologija kao činilac oblikovanja prava

U današnje vreme uobičajeno je da se pravni poredak shvata kao neka vrsta bezličnog sistema koji je lišen bilo kakvih viših svrha, bilo kakve ideologije. Jedina svrha i cilj zapravo se vidi samo u njemu samom, tj. u njegovoj funkcionalnosti, pa tako

„... najviša kompetencija ne pripada, recimo, nekom licu ili nekom sociološko-psihološkom kompleksu vlasti, već jedino samom suverenom poretku i jedinstvu sistema normi.”¹⁵

Po nama, takvo je shvatanje pogrešno jer bilo kakvo postavljanje nekog pravnog sistema od strane države vođeno je nekom ideologijom, a svaka ideologija ima neku svoju viziju idealnog društva, nekih vrednosti koje ono treba da promovise, pa se na osnovu toga onda odlučuje koja će prava tako uspostavljeni poredak da stavlja u prvi plan i da štiti, a za koje smatra da nisu tako bitna i da ne moraju da uživaju državno-pravnu zaštitu. Tako su, na primer, u savremenim kapitalističkim društvima u prvom planu ljudska prava i, posebno, pravo na privatnu svojinu, za koje se smatra da je maltene nepovredivo. Čini se da je i Hegel bio blizak takvom stanovištu smatrajući da je uzajamno priznanje prava na vlasništvo osnova funkcionisanja društva:

„[V]lasništvo čija strana opstanka ili spoljašnjosti nije više druga stvar nego sadržava u sebi momenat jedne (a time i druge) volje ostvaruje se ugovorom – kao procesom u kojem se prokazuje i izmiruje protivrečje da ja jesam i ostajem, utoliko je za mene vlasnik koji bitkuje za sebe i koji isključuje drugu volju, ukoliko ja pristajem biti vlasnik u jednoj volji koja je identična sa drugom.”¹⁶

Niko ne može da ospori da pravo na privatnu svojinu i njegovo opšte priznanje jeste veoma važno, ali dosledno primenjivanje toga prava može da

15 Jovanović, Miodrag, „Preispitivanje pojma međunarodnog prava – o metodološkim aspektima”, *Revus* 22 (2014). Dostupno na: <https://journals.openedition.org/revus/2826> (pristupljeno: 29. 6. 2021.).

16 Hegel, *Osnovne crte filozofije prava*, str. 81.

vodi ograničavanju, pa i ukidanju, nekih drugih, ništa manje važnih prava. Ako se državna vlast odluči da primarno štiti to pravo, ona tako legitimiše ekonomsku nejednakost koja upravo zbog dosledne primene tog prava ostaje faktički nepromenljiva u okviru datog pravnog sistema. Neki drugi društveni sistemi, koji u osnovi pravnog sistema imaju nekakvu drugu ideološku matricu, odlučuju se da primarno štite neka druga prava. Tako su levičarski (socijalistički) politički sistemi, koji su se izgradili na marksističkoj doktrini, u prvi plan stavljali ekonomska prava građana i propagirali jednakost. Pravo na privatnu svojinu kod njih nije u prvom planu i ne uživa bezuslovnu zaštitu. Poznati su kroz istoriju slučajevi njenog ograničavanja, pa i prisilnog oduzimanja imovine i nacionalizacije. Tu ideološku obojenost svakog pravnog sistema dobro je zapazio Šmit, koji se grozio pozivanja na njegovu zaštitu zbog njegove navodne neutralnosti i funkcionalnosti, pa je tako govorio:

„Najgora pometnja nastaje onda kada se pojmovi kao pravo i mir politički koriste na takav način da bi se sprečilo jasno političko mišljenje, legitimisale sopstvene političke težnje a protivnik diskvalifikovao i demoralisao.”¹⁷

Tu on zapravo protestuje protiv promovisanja nekakve kvazi-nepolitičke državne tvorevine i pravnog sistema koji se na nju oslanja. Jasno izražavanje različitih političkih pozicija i njihovo stalno sukobljavanje video je kao jedinu društvenu realnost. Nikakvi mehanizmi posredovanja tih sukoba i različitih interesa, po njemu, tu nisu mogući. Jedino što iz toga može izrasti jeste mogućnost onoga koji ima moć da nametne određeni pravni poredak koji garantuje koliko-toliko stabilnost, a to je video kao nešto poput vanrednog stanja u kome država donosi prinudne mere. Sasvim drugačije razumevanje biti prava imao je Hegel:

„[P]ravo je nešto sveto uopšte, samo zato što je opstajanje apsolutnog pojma, samosvesne slobode.”¹⁸

Nije video pravo kao sredstvo prisile koje podanicima nameću neki „otuđeni centri moći” radi zaštite sopstvenih interesa, već kao najviši izraz slobode. Čak i kada je represivna, pravda je, po njemu, izraz slobode jer

17 Navedeno prema: Samardžić (ur.), *Norma i odluka*, str. 44.

18 Hegel, *Osnovne crte filozofije prava*, str. 48.

„... povreda koja snalazi zločinca je ne samo po sebi pravedna – kao pravedna ona je ujedno i njegova volja koja po sebi bitkuje, opstanak njegove slobode, njegovo pravo, nego je ona i pravo za zločinca samoga.”¹⁹

Onda se može postaviti pitanje šta je pravedno i koga bismo trebali smatrati za zločinca. U sâmim odgovorima na ta pitanja može da se krije neki ideološki stav. Mnogi Hegelovo viđenje države i prava smatraju za ideološki neutralno, ali ako njega dovedemo u vezu sa celinom njegove filozofije, tezom o kraju istorije i vremenom u kome je živeo, lako bismo mogli da izvedemo zaključak da je on zapravo legitimisao sistem u kome je živeo i za koji je kao „najviši povesni proizvod apsolutnog duha” smatrao da je idealan. Čak bi za mnoge današnje zagovornike pravne države on sada mogao izgledati kao još uvek suviše represivan i još nedovoljno demokratski. Pitanje ideologije Hegel kao da nije ni postavljao. Smatrao je samorazumljivim da apsolutni duh stalno povesno napreduje i da, kao takav, proizvodi sve bolje i savršenije uređenje, a u osnovu svega je sloboda koju je samo apstraktno odredio. Možda je baš zbog takvog, čini se, nedovoljnog određenja, dolazilo do toliko suprotstavljenih tumačenja Hegelovih ideja jer je ostalo nejasno kojim je sadržajima treba popuniti.

ZAKLJUČAK

Odnos autonomije pojedinca naspram državnog prava veoma je kompleksan da bi se na adekvatan način mogao obraditi na ovom mestu, ali posmatrajući ta dva upravo upoređena shvatanja, verujemo da situacija ipak postaje jasnija utoliko što su ona u velikoj meri paradigmatiska za tu problematiku. Odnos pojedinca i državnog sistema prava uvek je složen i uslovljen nizom činilaca. Jasno je da bez postojanja određenih normi koje regulišu odnose među pojedincima i grupama nijedno društvo ne bi moglo da funkcioniše. To vidimo iz činjenice da su čak i najprimitivnija društva imala neke običaje i nepisana pravila koja su regulisala međusobne odnose, ali se uvek postavlja pitanje kako obezbediti da svi poštuju zadate norme. Suviše je optimistički očekivati da će ljudi uvek dobrovoljno, sâmi od sebe, da se pridržavaju zadatih normi. Zbog toga se za svaku normu, kao pratilac, javlja neophodna i propisana adekvatna sankcija za prekršioca norme, ali ni ta propisana sankcija, sâma po sebi, nije dovoljna ako nemamo nekoga ko može da garantuje da će se ona i izvršiti, a to može da bude samo neko ko poseduje moć i fizičku silu. Građani, dakle, ne mogu da obezbede pravnu sigurnost. Oni to moraju da traže od onoga ko poseduje monopol na

¹⁹ Isto, str. 97.

upotrebu fizičke sile. U modernim sistemima je jedino država ta koja poseduje taj monopol. Tu onda dolazimo do pitanja koliko oni koji datu moć poseduju brinu o potrebama onih nad kojim tu istu moć, u vidu nametanja određenih pravnih normi, primenjuju. Još je važnije pitanje zašto bi neko ko poseduje neku moć želeo da uzima u obzir interese onih koji tu moć ne poseduju, umesto da im jednostavno samo nametne, a interesi različitih aktera u društvu mogu biti veoma suprotstavljeni. Većina modernih shvatanja smatra da najviše što tu može da se postigne jeste da se u društvu „zaštite različite manjine od represivnih većina, posebno ako je ta većina netolerantna”,²⁰ što jeste jedno načelo koje može, bar formalno, da garantuje slobodu, ali i tu postoji jedno bitno ograničenje jer

„... ako pojedinac greši a društvo jeste u pravu – onda društvo može pojedincu da ponudi ili čak nametne ‘razmišljanje koje može da mu pomogne da promeni mišljenje’ ali jedino pojedinac može da bude konačni sudija.”²¹

Kada već imamo pozitivne pravne norme koje su u duhu tog „poželjnog i promovisanog obrasca razmišljanja”, onda smo veoma daleko od bilo kakve autonomije i slobode pojedinca naspram jurističkog sistema. Posebno u modernim društvima imamo tu izraženu tendenciju da se, sa jedne strane, promoviše autonomija i individualno mišljenje pojedinca, dok se, sa druge strane, određenim pravnim rešenjima implicitno „sugeriše” na koji način bi ta autonomija trebalo da se koristi, a onda se ponovo vraćamo do zaključka da se uvek neka ideologija nalazi u osnovi svakog pravnog sistema. Šmit je bio veoma kritičan prema takvom shvatanju jer je smatrao da

„... proces neutralizacije i depolitizacije koji stupa sa liberalnom neutralnom državom ugrožava ovu organizovanu formu života naroda i pod firmom vladavine bezlične, opšte i sveobuhvatne norme državu podređuje društvu, od nje čini politički neutralni i depolitizovani servis i razara svaku supstancu merodavnog političkog jedinstva.”²²

To je sve zapravo fikcija i paravan za jednu ideološki veoma obojenu državu, a ideju da je politika u osnovi svakog pravnog sistema Šmit je video kao nešto što, samo po sebi, nije ni dobro ni loše jer je to jednostavno tako i samo na taj način može da funkcioniše jer

20 Pavlović, Dušan, *Autonomija ličnosti u Rolsovoj teoriji pravde*, Fabrika knjiga, Beograd, 2005., str. 24.

21 Isto, str. 25.

22 Navedeno prema: Samardžić, „Predgovor”, str. 12.

„... političko podrazumeva borbu, sukob, rat među ljudima svrstanim u egzistencijalne jedinice (grupe, narode) oko određenih ciljeva, pre svega ciljeva opstanka.”²³

Hegelovi mehanizmi umnog posredovanja tih interesa tu malo pomažu, a to se najbolje vidi iz potonjih tumačenja same njegove filozofije: dok su se oni liberalnije i konzervativnije nastrojeni, koji su uglavnom bili predstavnici bogatijih slojeva društva, mahom zalagali za njeno izvorno i integralno tumačenje, dotle su se marksistički orjentisani teoretičari, kao zastupnici interesa najnižih društvenih slojeva, zalagali za njeno dijalektičko povesno prevladavanje. Na osnovu svega toga, izgleda da najviše što možemo da tražimo od pravnog sistema, a što bi bilo univerzalno, jeste zaštita ljudskog dostojanstva, ma kako ga odredili, u političkom, moralnom i ekonomskom smislu.

***„Najgora pometnja nastaje onda
kada se pojmovi kao pravo i mir
politički koriste na takav način da bi
se spriječilo jasno političko mišljenje,
legitimirale vlastite političke težnje,
a protivnik diskvalificirao
i demoralizirao.”***

CARL SCHMITT